

Ryszard Kapuściński

Lapidárium VI.

(2. rész)

2002. augusztus 30.

Tíz napja érkeztem Varsóból repülővel New Yorkba. Itt, a repülőtéren barátom, Ren Weschler esszéíró várt rám. Ren nemrég alapította az általa vezetett The New York Institute for the Humanities nevű intézményt. Három hétig ennek vagyok a vendége. Az első éjszakát barátoméék búbájos kertben (öreg fák közt) álló házában töltöm a New York közeli Penham helységben. Másnap Rennel már indulunk is Manhattanre. Ren megmutatja, hogyan kell a Public Libraryt használni.

Az éjszaka rövid, mert hajnali négykor indulunk a repülőtérre. Elrepülünk Salt Lake Citybe, ott átszállunk egy másik gépre, majd még egy másikra, és megérkezünk Sun Valleybe. Ez az Idaho állambeli hegyi település gazdag és híres emberek üdülőhelye. Mutatós villák, ápolt pázsit, természetes fák – főleg mindenféle rendű és rangú fenyők, valamint juharfák. Sun Valley legfőbb nevezetessége az a ház, amelyben élete utolsó három évét töltötte, s amelyben végül önkezével vetett véget életének Ernest Hemingway.

Már megérkezésünk napján ellátogatunk a szép fekvésű, kopár és magányos hegyek övezte, lankás domboldalon álló házhoz. A tökéletes magány, elzártság, elszigeteltség légköre uralkodik benne. Sarah megmutatja azt a helyet, ahol az író egy vadászpuskával fejbe lőtte magát: keskeny, sötét előszoba vezet a bejáratától a tágas szalonba, ahol a hatalmas ablakokból magasba törő, sötétszürke, most a lenyugvó nap fényében úszó hegyeket látni.

Többszövegnyian vagyunk a házban – mindannyian az Amerikai Írók Konferenciáján veszünk részt, amelynek én vagyok az egyetlen külföldről meghívott vendége. A Hemingway-házban van a vacsoránk, itt említi az egyik helyi szervező, hogy öt-hat éves lehetett, amikor a szomszédasszonyuk berohant hozzájuk: „Mr. Hemingway-jel valami szörnyű dolog történt!”

Nem sok minden maradt meg Hemingway holmijai közül, de az emeleten van egy íróasztal, azon az ő egykori írógépe – egy kis fém Royal gép.

Egy amerikai tanárnő felháborodva meséli, hogy az ő osztályában a diákok nem tudják, ki volt Hemingway – a tanárnő vallomása volt talán a legérdekesebb dolog, amely elhangzott vacsora közben.

Másnap kezdődik a háromnapos konferencia.

Az általam ismert írók közül itt van David Halberstad. William Styron lemondta részvételét felesége betegségére hivatkozva. Itt látom a költők közül William Merwint és Robert Pinskyt. És jelen van a fiatal Mark Schwartzman, Ren Weschler és mások.

A konferencia kapcsán feltűnt néhány dolog:

– nyolc év óta minden esztendőben megrendezik ezt a konferenciát. Jó szándékú emberek egy csoportja hívta életre, és néhány, az irodalom támogatását, népszerűsítését felvállaló amerikai milliomos finanszírozza;

– a közönség olyan emberekből áll, akik az Egyesült Államok legkülönbözőbb sarkaiból azért jönnek ide, hogy élő írókkal találkozzanak, meghallgassák, „megérintsék” őket. A több ezer jelentkező közül a szervezők csak nyolcszázat fogadnak, hogy megőrizték a rendezvény egyfajta intimitását, hogy az ne váljék tömeggyűléssé.

A találkozót sajátos szertartás jellemzi: az írók egymást mutatják be a közönség előtt, mindig a kölcsönös dicséretet, bókot, a legnagyobb elragadtatás hangján. Itt nem hangozhat el egyetlen megjegyzés sem akár csak langyos hőfokon is, a kritikai attitűdtől pedig Isten őrizzen mindenkit! Pinsky dicsóítja Merwint, Halberstad mennybe meneszti McCoulout és így tovább.

A felszólalónak mindig könnyed dolgokkal, viccekkel vagy humoros megjegyzésekkel kell kezdenie előadását – egyszerűen tréfálkozó, kellemes hangulatot kell teremtenie, még ha néhány mondattal később borzalmas, elrémisztő dolgokról beszél is. Ehhez a szertartásszerű vidám bevezetéshez (és esetleg befejezéshez is) mindenkinek szigorúan tartania kell magát. Az összes író, akit végighallgattam, egyúttal nagyszerű szónok is, megszokták a színpadi szereplést, egyikük sem emlékeztetett dolgozószobájára csöndes magányába zárkozó remetére. Azt is látni egyébként, hogy ezek az írók alaposan fölkészülnek a szereplésre, mert fontos számukra az ilyen fellépés.

Meghökentőnek találtam, hogy ez a rendezvény, amelyen megjelent az amerikai irodalom színe-java, semmi, de semmi érdeklődést nem kelt a médiában. Nem jelent meg sem a tévé, sem a rádió, a helyi sajtó meg sem említette a konferenciát, pedig máskor gondosan tudósít a legapróbb, legostobább dolgokról is.

Olyan benyomásom támadt, hogy a médiumok – különösen a tévé és a rádió – ebben a kultúrában teljesen különálló, megközelíthetetlen világot képeznek, és senki nem is várja el tőlük a legkisebb érdeklődést sem (döbbenet néztek rám, amikor erről érdeklődtem – ugyan miért érdekelné ez a médiát?). Őket kizárólag a washingtoni királyi udvar és a populáris szórakoztatás érdekli – mondták a résztvevők.

Az ilyen rendezvényhez viszont gazdag, bőséges fogadások társulnak. A milliomosok a rezidenciáikban rendeznek fogadást, rajtuk kívül a környékbeli szállodák és jótékonyági intézmények is vendégül látják a konferencia résztvevőit. A mulatság ilyenkor a késő éjszakába nyúlik.

És a lényeg? A szépirodalom gyöngülő hangja. Ugyanakkor az életrajz, a történelem, az antropológia felvirágzása. Nagyon sok az aktuális politikai esszé – ezt itt irodalmi műfajként kezelik.

A konferencia hétfő délután fejeződött be. A hét további napjaira Ren betervezett nekem egy magányos utazást a déli államokba, vagyis Idahóból Utahon át Arizonába és Colorado jókora részébe. Barátom terve a gyakorlatban kivitelezhetetlennek bizonyult. Naponta legfeljebb ötszáz kilométert tudtam megtenni, s ilyen tempó mellett az ajánlott útvonal megtétele nem öt, hanem legkevesebb tíz napot vett volna igénybe. A terv pozitívuma az volt, hogy különlegesen szép tájakat láthattam volna, negatívuma viszont az, hogy ilyen eszeveszett tempó mellett nem lehet senkivel sem találkozni, elbeszélgetni. Ráadásul gyilkos augusztusi hőség uralkodott, másfélezer kilométer után teljesen kimerültem, már alig éltem. A hopi indiánok lakta Navajo-sivatag közepe táján haladhattam, amikor rádöbentem, hogy ha tovább autózom, nem érek vissza szombatra Salt Lake Citybe, így aztán visszafordultam a 15. számú autósztrádára, hogy minél előbb Salt Lake Citybe érjek, ahonnan repülőjegyem volt New Yorkba.

Hogy milyen tapasztalatokat gyűjtöttem a több mint kétezer kilométeres utazás során?

Az amerikai térséget keresztül-kasul szelő utak elsődlegesen számozva vannak, s csak másodlagosan van nevük (ha egyáltalán van). Az ember az utak számozása s a hozzájuk rendelt égtáj szerint igazodik el. Az európaiaktól ez egészen újfajta térbeli, távolságbeli gondolkodást követel. Az utak attól, hogy nincs elnevezésük, üres absztrakcióvá válnak. Ezt az absztrakt jelleget csak növeli az autósztrádák szerkezete – minthogy a földtől és a tájtól elszakítva futnak tova, sokkal inkább a repülőgéppel történő utazás élményét adják, mintsem azt, amit egy nomád vándor tapasztalhat. Az Egyesült Államokban elképesztően sok út van, számozásuk aprólékosan részletes, így aztán egyedül, kísérő nélkül utazni – különösen, ha valaki még siet is, ráadásul ismeretlen környéken próbál sietni – rendkívül megterhelő és stresszelő vállalkozás. Az autópályákon csak kevés helyen lehet visszafordulni, ezért aztán ha az ember rosszul választott utat (s ez bizony gyakran előfordul), akár ötven-hatvan kilométert is meg kell tennie, hogy tévedését kijavítsa! És kezdje előlről az egészet – ami újra csak hibás választásnak bizonyulhat –, és így keringhet egész nap körbe-körbe, mert az autókkal tömött sztrádán az ott uralkodó sebesség miatt lehetetlen dolog megállni, utat keresgélni. Így hát, saját tapasztalataimra támaszkodva, a kérdésre, hogy mennyi idő alatt lehet eljutni St. George városból Shiprockba, ezt válaszolom: úti kísérelővel egy nap alatt, kísérelő nélkül két nap alatt.

Az amerikai utak rendszere: az elképzelhetetlen, hogy közvetlenül az autósztráda közelében találjon az ember valamiféle vendéglőt, szállodát vagy éttermet. Ha ilyesmit akar, le kell térnie a sztrádáról, s addig kell mennie, míg nem akad olyan helyre (gyakran néptelen pusztaság közepén), ahol van benzinkút, motel, üzlet, étterem vagy büfé. Ezek a helyek mind egyformák, az étel is, a székek minősége is ugyanolyan. Úgy van az egész kigondolva, hogy semmin se lepődjünk meg – hogy mindenütt pontosan azt találjuk, amire számítottunk. Egyáltalán, az egész amerikai közlekedésben azonos szabványok érvényesek.

Az amerikaiak remekül vezetnek, az autó a második természetük, ráadásul udvariasak, elnézőek az idegenek iránt, megértően mosolyognak, ha valaki

hibázik, szívesen segítenek, amiben tudnak. Ezért aztán Amerikában autózni kellemes dolog.

Banális az a megfigyelés, miszerint több Amerika létezik, de minden bizonynyal nagyon jól meg lehet különböztetni – kettőt. A nagyvárosok Amerikáját és a vidéki Amerikát. Két külön világról van itt szó. Erről magam is többször meggyőződtem, legutóbb akkor, amikor Salt Lake Citybe utaztam. Úgy terveztem, hogy egy városszéli motelben fogok megszállni, mert az jóval olcsóbb, mint egy szálloda bent, a városban. A központig még vagy nyolcvan kilométer volt hátra. Megálltam egy Santaquin nevű elővárosban. Az üres büfében unott pincérnő üldögélt. Szendvicset és kávét kértem. Gyerekek játszottak kint, az üres utcákon, a családi házakat buja zöld növényzet vette körül. Csönd volt, egyetlen járművet, egyáltalán semmiféle mozgást nem láttam. Úgy döntöttem, hogy autózom még vagy húsz-harminc kilométert, megszállok valamilyen motelben, s majd csak másnap reggel megyek be a városba. Ugyan kérem! Alig tettem meg tíz kilométert, amikor hirtelen – mintegy varázsütésre – a kétsávos út háromsávossá, a háromsávos mindjárt négy-sávossá, az pedig öt- és hatsávossá bővült, mellettem máris tízesével, százasaival suhantak, vágattak, előztek a járművek, néhány másodperc alatt körükerített az egész, lendületbe jött masinéria, a lüktető, rohanó, megvadult autóménes, mindenféle ismeretlen arcok villantak fel mellettem szélvédőre meredő tekintettel, mert itt bizony figyelni kell, itt egy pillanatra sem lehet félrenézni. Mit tegyek? – törtem a fejem lázasan, pánikba esve, mert óriási futószalagon találtam magam, amely sebesen haladt előre, én meg sodródtam rajta tanácstalanul, azt sem tudtam, hova és minek, így aztán, hogy valamilyen megmeneküljek, elkezdtem óvatosan, nagyon óvatosan a külső sávba húzódni, hogy az autópálya legközelebbi lejárójánál félre tudjak állni, s meg tudjam állapítani a helyzetemet. Hol is vagyok? Mit kell most tennem? Egy sor kockázatos manőver után, egész testemben remegve, végre letértem egy mellékútra, körbenézek, hát ott egy szálloda. Némi aggodalommal töltött el, hogy nem út menti, vidéki, negyvendolláros motel volt, hanem hivalkodó luxus Marriott virágágyásokkal, vadszőlővel, szökőkúttal. Ide még benézni is kár – gondoltam magamban –, kétszáz dollár, ha nem több! Látom, hogy egy mexikói munkás füvet nyír a szálloda előtt. – *Hermano!* – szólítottam meg spanyolul. – Hol van erre felé olcsóbb szálloda? Elgondolkodott. – Nem tudom, *señor* – válaszolta, és azt tanácsolta, keresgéljek tovább!

Elindultam, kiértem egy benti útra – négy-négy sáv mindkét oldalon –, ez a városon keresztül vezetett, ám hirtelen elfogytak a házak, a nyaralók, a kertek és barnás színű sivatag vette kezdetét. Itt végződött a város. Megfordultam, elindultam visszafelé, oda, ahonnan jöttem, a nagy Amerikában általam ismert egyetlen biztos, menedéket nyújtó pont: a 15-ös autósztráda felé. Mentem, mentem, már alighanem közel lehettem a célhoz, amikor forgalmas kereszteződéshez értem, s örömmel gondoltam – végre megvan! Megvan az én 15-ös sztrádám, mindjárt hazaérek, és jobbra kanyarodtam, ám a következő pillanatban rádöbbsentem, hogy nem, hogy túl korán kanyarodtam le valamiféle 800 West jelzésű útra, s ahogy ezen haladtam, megpillantottam végre az én 15-ösömet, csakhogy fönt, a magasban, egy betonhídon, én meg lent voltam, a földön. Hogy jussak fel oda, a

magasba, töprengtem kétségbeesve, mert biztos voltam benne, miként említettem, hogy ha újra rátalálok a 15-ösre, meg vagyok mentve. Jó sokáig bolyongtam még a városban, amelynek nevét a mai napig sem tudom, míg végre megtaláltam a 15-ösre vezető bekötőutat. Nem sokáig örvendezhettem azonban a sikernek, mert – a többi autó sebességéhez igazodva – tovább kellett száguldanom. Izzadtan, kimerülten, a szomjúságtól kicserepesedett ajkakkal, az elviselhetetlen hőségben úgy döntöttem, hogy megállok az első utamba kerülő szállodánál, kerüljön akár ezer dollárba vagy még többre. Nem bánom, inkább egész életemre eladósodom, de tovább már nem bírok menni.

És így bukkantam erre a kis szállodára, amelyben mindezeket írom. A neve: Quality Inn & Suites, 712 S Utah Valley Drive. American Fork, UT 84003. Tel. (801) 763-8383. Még mindig harminc mérföldre vagyok Salt Lake Citytől, és aggodalommal gondolok arra, hogy holnap be kell jutnom a városba. Az ablakból azonban kis füves térségre, néhány virágra, bokrokra és egy fácskára látok. A kis kert végében filagória, benne egy pad, most ült oda egy idősebb úr, könyvvel a kezében. Az idős úr látványa, amint nyugodtan üldögélt és olvasott, miközben kétszáz méterrel odébb a motorizált Amerika száguldozott nagy zajjal a beton autósztrádákon, visszaadta életkedvem, s ha az illető úr fölnézett volna az ablakomra, láthatta volna, hogy mosolyogva állok ott.

A továbbiakban a Salt Lake Citybe vezető úton magnóra vett megfigyeléseimet másolom ide:

– a mezők a sztráda mindkét oldalán nedvesek – szünet nélkül ömlik a vízszugár a barna sivatag ölelte zöld földszívkra;

– a sztrádán nagy a forgalom. A 84-esen haladok kelet felé. A vidék lapos, néptelen, a távolban közepesen magas hegyek körvonalai. Felirat az út mellett: *Dust Storm Area*. Tovább az út egyenes, sík, jelzés sehol. Könnyen elalszik az ember. *Next services: 38 miles*. Üres, kiégett föld, mint Afrikában. A különbség Afrikához képest: itt nincsenek az út mentén semmiféle lakott települések, emberek, csak autók suhannak el sietve, mintha közeledő orkán elől menekülnének. Afrikában elég megállni egy látszatra teljesen elhagyott helyen, máris emberek bukkannak fel. Itt a helyi őslakosok, az indiánok már rég kipusztultak, akik pedig a helyükre jöttek Európából, azok a városokba húzódnak;

– magányos gépek távoli sziluettjei;

– annyi földed van, amennyit öntözni tudsz. Újra *Next services: 35 miles*. Még mindig ez a Száhel – szürkés, barnás, agyagos föld, rozsdás hamu;

– hegyek, fátlan, kopár hegyek. Életnek semmi nyoma. Megjelent a 15 South felirat. Mindenütt lapos síkság, ám balról hirtelen szép hegylánc bukkan fel – egyenest a síkságból nő ki meredeken;

– beértem Salt Lake Citybe – hat sáv. Gigantikus dugó;

– Amerika. Beaverben vagyok. Amerika lényege a távolság legyőzése. Hogy le lehessen győzni a távolságot, hogy kapcsolatot lehessen teremteni két pont között – ezt a kérdést csak Amerika tudta megoldani. Európának nem kellett szembenéznie ezzel a gonddal, nyugodtan foglalkozhatott a táj, a föld meghódításával. Amerika viszont nem más, mint az ember állandó harca a térrel – ettől más ez a civilizáció;

– reggel nyolckor indultam el Beaverből a 95-ösön. Rátérek a 20-asra – mel-
lékút. Jelzőtábla figyelmeztet tehének, őzek felbukkanására. Keletre tartok erős
szembefényben. Ezek itt már egysávos, a lengyelországiakra emlékeztető utak.
Körben hegyek, erdők, mélyzöld növényzet. Remek útjelző táblák;

– látszik, mennyire néptelen a vidék. Mennyire pusztá az egész föld;

– a kisvárosokban mindenütt rengeteg nagyon kövér embert látni. Főleg fiatal
lányokat. Kicsi, szép arc, a többi – borzalmas hájtömeg;

– tehéncsordák az út mentén, de pásztort nem látni. Sehol egy élő lélek.

A pásztorok: elektromos vezetékek;

– üres utak. Egyszer, a Zion Park felé haladva, megpillantottam egy útszélien
baktató embert, ami olyan szokatlan látvány volt, hogy szinte lelassítottam, mert
meg akartam nézni magamnak az illetőt. A ruházata, kócos haja és fura arckifeje-
zése alapján aztán rájöttem, hogy elmebeteggel van dolgom. Mindenféle tárgyak
lógak rajta, ki volt dekorálva, női kalap viritott a fején;

– Zion: különleges geológiai képződmény. Többemeletes, égbe nyúló, mere-
dek, sziklás hegyek, valóságos Manhattan ebben a sivatagban. Szűk szorosok,
sziklahasadékok, mély szakadékok, piramisokra emlékeztető alakzatok. Ezek
között a különleges formák között látni, milyen nagyszerű művészeti alkotás volt
a világ teremtése, milyen elképesztő vizuális fantáziája volt a Teremtőnek;

– a szín: világosbarna, rózsaszínes. Minden ilyen szikla istenközeli hangulatot
kelt. Ilyen környezetben sok-sok legenda, mítosz, hiedelem születhetett – itt volt
az ősi istenek székhelye, szentélye. Ha kövek, sziklák zuhantak le fönről, köny-
nyen tekintették azokat égi küldötteknek;

– hatalmas kanyonok;

– a kő hatalma, szépsége, elérhetetlensége. Megszerezhetetlensége. Itt a kő
egyfajta különálló, titokzatos világot alkot;

– néhol egy-egy erecske árnyékban, bokrok közt;

– hogyan lehet itt közlekedni – ezt csak a papok tudták, ez az ő titkos tudomá-
nyuk volt;

– Kanab – útban Arizonába. Hőség. Mindenütt üres üzletek – nyitva vannak,
de sehol senki. Nincs kitől megkérdeznem a Page felé vezető utat. A sivatagon át
rózsaszínes, rézvörös, laterit út vezet keresztül. Sík vidék, itt-ott kövek;

– boldog vagyok, hogy az estét Page városkában tölthettem. Csodás trópusi
este. Az utcák üresek, sehol egy élő lélek. Remek trópusi illatok. Motel. A 113-as
szoba az enyém. Banánfák az ablakom előtt. A kertész a száraz füvet locsolja.

Salt Lake City nevezetessége a Family Search Center. Itt kiszámolták, hogy a vilá-
gon eddig hetvenmilliárd ember élt, ám a családtörténetek számát állítólag mintegy
hatmilliárdban lehet megállapítani. A Church's Family főosztályon már mintegy
kétmilliárd családtörténet gyűlt össze, de a gyűjtést továbbra is folytatják.

szombat, 02. 08. 31.

Reggel American Forkból a repülőtérre indultam. A reggeli – ehetetlen. Amit
itt tojásrántottának neveznek, tojásporból készül. Minden por alakban, becsa-
magolva, bedobozolva. Az asztaloknál mindenütt műanyag zacskók, alufóliák,

celofánpapírok zizegését hallani. Az emberek óriási mennyiséget esznek, a társadalmi osztályokat itt a has méretéről, a testalkatról lehet meghatározni. A karcsú emberek az arisztokraták, a testesek az alsóbb rétegek, a plebs. American Forkban a Danny's vendéglőben egyetlen karcsú pincérnőt lehetett látni. Mondtam neki, hogy jólesik ránézni, mert olyan karcsú, olyan nyúlánk. – Á – válaszolta elpirulva –, én itt *part-time* dolgozom. Főfoglalkozásom a balett, ezért nem szabad ennem – tette hozzá szomorúan.

Mínthogy az emberek mindenütt ugyanazt eszik, a reklámok nem a választék sokszínűségével, hanem a mennyiségével csábítanak, bőséges és ultrabőséges adagokat reklámoznak. *Eat! Food! Perfect food!* – mindenütt élelmiszerreklámok. A tévében szünet nélkül steakek, csirkecombok, kacsacombok, pulykamellek, szószok, öntetek, mázak, szörpök, ketchupok stb.

A napszakokat is e szerint számolják – hánykor esznek és hol. Hogy mit lehet enni, az már nem olyan lényeges, hiszen mindenütt ugyanazt eszik. Tervezgetnek – végig tudunk-e menni a 89-es úton, hogy odaérjünk a *lunchre*? A *dinnerre*? Az étel mindenütt olcsó, az adagok pedig hatalmasak. Sokkolóan hatnak az emberre főleg azok az ételhegyek, valóban hegyek!, amelyeket reggelire fogyasztanak el. Módszeresen, figyelmesen, lassan, szertartásosan.

Bekövetkezik az étkezés globalizálódása. Az ízek, vagy inkább az ízek elvesztésének globalizálódása. A McDonald's már lemaradt a versenyben, kevés helyen látni, mert megelőzték más gasztronómiai cégek, hálózatok, megmaradt azonban jelképnek, olyan kultúra címkéjének, amely az embert nem mint individualizált, saját, egyéni, megismételhetetlen ízleléssel megáldott lényt kezeli, hanem mint névtelen gyomrot, telhetetlen bendőt egy gigantikus fogyasztási gépezetben.

Nos, reggel nyolckor elindultam American Forkból, a szállodából Salt Lake Citybe, a repülőtérre. És persze megtörtént az, aminek meg kellett történnie, nevezetesen – eltévesztettem az utat. A nagyvárosi autóvezetéstől mindig pánikba esem, egyáltalán nincs ugyanis nagyvárosi tájékozódóképességem, össze tévesztem az utcákat, tereket, irányokat. Mindig az történik, hogy egy órányi tekergés, keresgélés után leragadok valahol, ahonnan aztán még véletlenül sem tudom, merre kell továbbmennem.

Mivel előre éreztem a rám váró szerencsétlenséget, már két nap óta faggattam, akit csak lehetett, hogy miként jutok el Salt Lake Citybe, a repülőtérre. Kikérdeztem szép sorban a szálloda recepciósait, a mexikói takarítónőt, Ceciliát, a közeli benzinkút alkalmazottait, az éttermi asztalszomszédokat, a mellettem parkoló autó vezetőjét.

Ó, nagyon egyszerűen – mondták mindannyian –, és a legnagyobb szívélyességgel magyarázták, merre menjek.

Mindegyikük mást mondott.

Abban ugyan egyetértettek, hogy menjek fel a 15 Nord jelzésű sztrádára, de innen már alapvető eltérések mutatkoztak. Volt, aki a 215-ös, volt, aki a 102-es, még mások a 68-as utat javasolták. Ma már, hogy túl vagyok annak a repülőtéri útnak a gyeHENNáján, tudom, hogy egyszerűen több út is vezet arra a repülőtérre. És itt máris szemben találjuk magunkat Amerika egyik problémájával – a túlkíná-

lattal. Melyik szállodát válasszam? Melyik éttermet? Melyik utat? Tucatnyi, több-tucatnyi lehetőség. Ráadásul a városok irányítói, nehogy részrehajlóan némely utakat kitüntessenek, másokat diszkreditáljanak, egyiket sem ajánlják kiemelten, így aztán az érdeklődőket nehéz helyzetbe hozzák – hogyan mutassák meg nekik a repülőtérré vezető utat, ha ilyen lehetőség több is van?

Az elutazás előtti napon tudtam, hogy álmatlan éjszaka vár rám, bevettem hát egy altatót, reggel pedig főfájással, idegesen ébredtem. A recepcióban lévő alkalmazottak furcsa pillantásokat vetettek rám, alighanem gyanúsán viselkedhettem, de amerikaiktól megszokott módon nagyon diszkréten és udvariasan viszonyultak hozzám. Bepakoltam a csomagjaimat, lemostam az első szélvédőt. Az egyik recepciós, Curtis számítógépen kinyomtatott egy részletes útvonalat, aztán kezet fogtunk, jó utat kívánt, és megnyugtatót, hogy biztosan nem lesz semmi baj.

Valóban, egészen könnyen megtaláltam a 15 North jelzésű sztrádát, amelyen félórányt kellett mennem az Exit 302-ig. Aztán, az utasításnak megfelelően, először letértem a 215-re. És itt kezdődött a kalamajka. Mert a 215-ösön nem volt semmiféle, repülőtérré utaló jelzés, ráadásul azonnal le kellett kanyarodnom a 80-asra, ott kettéágazott az út 102 Est és West felé, én pedig nem tudtam, melyiket válasszam, közben egy óriási munkagép került mögém; olyan hatalmas volt, és annyira közel jött mögöttem, hogy azt vártam, mikor fog szétlapítani, így aztán önkéntelenül jobbra fordultam, s egy kis utcában találtam magam – kicsi házak, kertek, csönd, sehol egy ember. Természetesen nem tudtam, hol vagyok, egy idő után azonban, ahogy alaposabban körbenéztem, látom, hogy egy benzinkút van nem messze előttem. Megkönnyebbülten sóhajtottam. Odabent testes, rokonszenves nőt pillantottam meg. Hogy megnyerjem a rokonszenvét, teletankoltam a kocsit, fizettem, s csak akkor kérdeztem meg, merre kell mennem. A nő udvariasan elmagyarázta az utat – nagyon egyszerű az egész – mondta –, nem lesz semmi baj. Elköszöntem, de amikor beültem a kocsiba, észrevettem, hogy beállt mellém egy férfi, arra gondoltam hát, nem árt, ha tőle is megkérdem az utat! Megkérdéztem. Udvariasan válaszolt, de olyan szlenggel, hogy egy szavát sem értettem. Szerencsére azonnal beállt a kúthoz egy hölgy, olyan tanítónőforma volt, mert amikor megkérdéztem, lassan és tagoltan kezdte magyarázni, mint egy gyerekeknek, hogyan jutok el a repülőtérré. Most aztán melyik tanácsot kövessem? A tanítónőét választottam, s kiderült, hogy hibát követtem el. Utasítása szerint a Bloomberry utcán kellett haladnom a lámpáig, ott jobbra fordulni, aztán a nyolcadik lámpánál újra jobbra, de követve ezt a tanácsot, olyan útra tévedtem, amely raktárak és lerakatok között vezetett a végtelenbe. Sehol egy élő lélek. De még egy autó sem. Úgy éreztem, teljesen elvesztem.

Végső kétségbeesésemben megfordultam, s elindultam visszafelé. Kifordultam, befordultam, bolyongtam erre-arra, már az ideg-összeroppanás és sírás határán álltam, amikor a sötét alagút végén hirtelen felvillant a fény: megpillantottam egy magasba emelkedő repülőgépet. Ez az! – örvendeztem –, semmi kétség, itt, a közelben, errefelé kell lennie a repülőtérnek! Olyan vidámság költözött belém, hogy tövig nyomtam a gázpedált, úgy vágtattam előre. A repülőgép azonban eltűnt. Egy idő után aztán felbukkant egy másik, de most mögöttem – a visszapillantó tükörben láttam meg.

Eljutottam egy kereszteződésig, ahol piros lámpa állított meg. Mellettem egy másik autó várakozott, odakiáltottam hát a vezetőnek, mondja meg, merre kell a repülőtérré menni. Egy kicsit gondolkodott, aztán azt válaszolta, forduljak balra, s menjek mindig csak előre. Nekem már teljesen mindegy volt, hogy balra vagy jobbra, előre vagy hátra. Lekanyarodtam, de már nem is gondolkodtam, nem is éreztem semmit, igazából azt sem néztem, merre tartok. Csak mentem, mentem az üres, néptelen vidéken. A nap már jó magasan járt, kezdődött a hőség. Eszembe jutottak a szaharai délibábok – a csalóka látomások, amelyek a horizonton villogóznak. Ilyen állapotban pillantottam meg egy kis út menti táblát. Zöld alapon nem túl nagy betűk hirdették: *airport*. A szememet törölgettem, nem a délibáb játszik-e velem, ám rövidesen megjelent egy újabb, immár nagyobb felirat, aztán egy még újabb, s csak ekkor nyugodtam meg, hogy mégsem álmodom.

Itt nincsenek európai értelemben vett városok, csak beépített területek, gyakran bonyolult, kusza, első látásra áttekinthetetlen településformák, amelyek többtucatnyi városkából, kerületből, lakótelepből, bevásárlóközpontból, parkolóból, térből, ligetből tevődnek össze, s mindez hálózatot alkot azzal a kis bank- és igazgatási központtal együtt, amely teljesen elnéptelenedik munkaidő után. Ezeket az agglomerációkat egyébként is az jellemzi, hogy nem látni embereket az utcán, mintha néptelen települések volnának, s folyton azt kérdezzük magunkban, hol van az a sok millió ember, aki lakja őket?

New York, 2002. 09. 11.

Napfényes, nagyon meleg nap. N. Krysia telefonál, hogy nézem-e a tévében az évfordulós adást. Nem nézem, mivel nincs tévém. Itt is, mint mindenütt másutt, létezik olyasmi, hogy hivatalos Amerika és létezik az átlagemberek hétköznapi élete. A tájékoztatást a hivatalos Amerika – a közigazgatás és a média – végzi. Az utca éli a maga mindennapi munkás, sietős, szertartások nélküli életét.

A mai *New York Times* ezt mondja a XXI. századról: *An Age of Terror*. De vajon igaza van-e?

Ma, a Village-beli sétámon rábukkantam (a Minetta Triangle mellett) a Café Uha nevű kávézóra. A bejáratnál a következő felirat: „Itt kezdte karrierjét a hatvanas években Bob Dylan”. A kávézó jelentéktelen, belül félhomályos, egyetemista-hippis stílusú helyiség.

George A. mondja, miközben a Brodwayn sétálunk: – A piacokat egyre inkább a nagy világcégek, a hálózatok, a *chains* uralják;

– lassan egész Amerika egy nagy *mall*-lá válik;

– a New York-i utca járókelői: *everybody is strange and different*;

– ez a város állandó mozgásban van – minden változik. Valamikor a Soho művésznegyed volt, aztán a művészet kiköltözött belőle. Most, ahogy megyünk az utcán, egy leány színes szórólapot nyom a kezünkbe a következő szöveggel: *Bringing the Art back to Soho*. Újabb átcsoportosítás, állandó változások.

Susan Sontagnál ebédelek, arról beszélgetünk, hogy az emberek folyton azt akarják, hogy a világ helyzetét elemezzük nekik.

– Kommentárta van szükségük, nem tudásra – mondja Susan, s hozzáteszi: – nem a bölcsesség kell nekik, hanem az, hogy közöljék velük, mi legyen a véleményük.

Mindegyikünk tényérján hatalmas szelet félig véres marhahús, Susan szerint ugyanis a hús, még hozzá a félig nyers hús a legegészségesebb, legtáplálób diéta.

Dekonstrukcióra törekszünk, arra, hogy lebontsuk mindazt, amit látunk, amikor például egy kávéházi asztal mellett ülve az utcát bámuljuk. Szeretnénk elkülöníteni a szemünk előtt hullámzó embertömeg egyes elemeit, alkotórészeit.

vasárnap, szeptember 22.

Reggel óta csomagolok. Aztán ebéd George A. társaságában a La Brisa del Carribe nevű étteremben. Hús, rizs, bab. Kimegyünk az utcára. Süt a nap, még mindig hőség van, de könnyű szellő fújdogál. Tömeg, sűrű embertömeg, tumultus, a bőrszínek, nyelvek, öltözékek hihetetlen, egyedülálló változatossága. Mintha karnevál volna, mondja George. Egymást érik az utcai elárúsítóhelyek, a pultokon olcsó bizsu, táskák, álarcok, trikók. Az embereknek szükségük van arra, hogy fizikai valójukban elvegyüljenek a többiek között, együtt legyenek másokkal, ott legyenek, ahol a tömeg, ahol a többiek tartózkodnak – ezt semmiféle elektronika nem képes helyettesíteni: látni akarják a többiek tekintetét, szemügyre akarják venni mások arcát, összehasonlítani velük saját megjelenésüket, érezni akarják a többieket, együtt akarnak lenni velük.

Változik a világ kultúrája – egyre nagyobb szerephez jut benne a sürgősség, a halaszthatatlanság, az aktualitás, a gyors kommentár, amelynek most, azonnal kell elhangoznia.

Mexikóban: a Rufino Tamayo Múzeumban nem a névadó képei láthatóak, helyettük Mexikó modern festészetét (a hatvanas években született festők műveit) lehet megtekinteni. Felfigyeltem a képek gyakori fragmentáltságára. A festő részekre bontja a kép felületét, az egyes részeket külön-külön témákkal tölti meg, s közben egy sor eltérő technikát alkalmaz. A képek tematikája és hangulata a városi lét nyugtalanosságát, idegességét, kaotikus mozgalmasságát, szétesettségét tükrözi, mintegy kontrasztként a hagyományos festészet nyugalmához, a vidéki tájak rendjéhez képest.

Palermo – Buenos Aires olasz negyede. Francesco Cataluccioval a Borges utcában (zöld növényzet, platánsor, csönd) igyekszünk abba a vendéglőbe, amelyet gyakran látogatott az *Alef* szerzője is. A vendéglő neve: El Preferido, az avított helyiségben állott kávé és bor szaga terjeng. A mennyezeten mozdulatlan ventilátorok. A falon jókora tábla, rajta felirat: *Se ruega no escupir en el suelo por razones de higiene* (Kéretik nem köpni a földre higiéniai okokból).

Buenos Aires – a dekadencia, a megállított idő hangulata. Az üzleteken feliratok: *Liquidation. Venta total*. Más üzletek zárva. A néptelen boltokban unatkozó eladók lesik – már reményüket veszelve – a vevőket.

Sok a kávéház – idősebb urak újságot olvasnak a kis asztaloknál. A pincérek *cortadot* (krémkávét tejjel) szolgálnak fel. A kiszolgálás kultúrája – a világ legmagasabb színvonalát jelenti.

Mirtha Buelvas kolumbiai antropológus a Kolumbia és Venezuela határán élő way indián törzsről mesél különleges dolgokat. Először is matrilineáris klánokba szerveződve élnek. Fontos szerepet töltenek be köztük a *los palabrerós*. *El palabrero* – olyan ember, aki viták enyhítésével, megoldásával, konfliktusok elsimításával foglalkozik. Ha valahol nézeteltérés keletkezik, megjelenik a *palabrero* mint *hombre de palabra, no de la violencia* – közbelép, rábeszél, közvetít a veszekedő felek között, egyeztet a megegyezés, a kibékülés feltételeit.

Darcy Ribeiro, *Las Américas*. A szerző három kategóriába sorolja Latin-Amerika népeit:

- *pueblos testimonios* (őstörténet, Mexikó, Peru);
- *pueblos transplantados* (Argentína, Uruguay, részben Chile);
- *pueblos nuevos* (Brazília).

Ariel, a brazil újságíró azt mondja nekem, hogy az összes sötét bőrű megpróbálja eltitkolni, letagadni, hogy fekete. Mivel pedig a népszámlálási adatok a megkérdezett önvallomása alapján készülnek, a fekete népesség hivatalosan közölt aránya jóval kisebb a valóságosnál.

Latin-Amerika:

- populizmus (éretlenség);
- meszticek;
- hibrid;
- mágia;
- *la paradoja*;
- *la vertibilidad* (állhatatlanság, változékonyság, állandósághiány).

A városok hihetetlenül megnövekedtek, és nagyon hasonlóak lettek egymáshoz. Mindenütt ugyanazok a véget nem érő utcák az olcsó, fantáziaszegény architektúrájú, egyhangú és gyakran csúf külsejű emeletes házakkal.

Mi a szembeszökő ezekben a városi, urbanizált társadalmakban? Mindenekelőtt a városlakók foglalkozásában, társadalmi szerepében mutatkozó sokszínűség. Mennyire különbözik ez a hagyományos, feudális társadalomtól, amelyben oly könnyű megkülönböztetni két típust – a parasztot és az urat, na, esetleg még a papot vagy a kocsmáros. Ezzel szemben itt, például Mexikóban, ha kimegyünk az utcára, emberek ezreit látjuk, akik mind más-más irányba sietnek, más-más munkát végeznek. Ráadásul, ha megismerkedünk új szomszédainkkal, azt látjuk, hogy folyton mással foglalkoznak – egyszer az utcán kereskednek, máskor teherautóra rakodnak, majd egy autójavító műhelyben találnak munkát, vagy éjjeliőrök valamilyen ipari létesítményben.

Brazíliában az átlagéletkor: fehérek esetében 72 év, színes bőrűek esetében 64,5 év.

A XX. század elején ugyanebben a Brazíliában csak minden ötödik ember élt városban. Ma a helyzet fordított: csak minden ötödik ember él falun.

02. 10. 19.

Este repülővel Buenos Airesből São Paulóba érkezem. Itt is, ott is sűrű eső esik.

Annyira sajnáltam, hogy el kell jönnöm Buenos Airesből! A Jousten Hotel egész személyzete összegyűlt a búcsúztatásomra. Csoda kedves emberek.

A repülés egész idő alatt felhők között. Szomszédom – az út végéig sem sikerült megtudnom, kicsoda – sértődött, dühös képpel szállt fel a gépre, és mindjárt elaludt. Ám az álom sem lágyította, nyugtatta meg éles vonásait, arckifejezése mindvégig kellemetlen, agresszív maradt. Úgy szállt le, hogy egyáltalán, még formálisan sem köszönt el. Megkönnyebbülve vesztettem szem elől, örültem, hogy nem vert meg.

A repülőtéren Diana Pereira várt *Ében* című könyvem brazil kiadásával a kezében – nagyon jó lett a könyv borítója; a Companhia das Letras adta ki a Rio de Janeiro-i Tomasz Barciński fordításában.

Zuhogó esőben jutottunk el a Boa Vista negyedben, a Rua Paulista nevű főútvonal közvetlen közelében található Park Lane Hotelhez.

Másnap:

– süt a nap, reggel óta hőség van. Szinte pirkadattól kezdve 23 fok. A városrész, ahol lakom – zöld, tiszta, csöndes.

Minél nagyobb egy város, annál több benne a falusi elem. Vasárnap van, reggel nyolc óra, kérdezem a sarki büfében, hol vehetek újságot. A büfés, igen kedves brazil férfi, a szemközti bezárt újságosbódéra mutat, tanácstalanul széttárja a karját: minden be van zárva! Azt mondja, minden, miközben ebben a húszmillió városban már százával vannak nyitva az újságosok, ám az ő számára, az ő utcája sarkán (vagyis az ő falujában) valóban minden (vagyis az az egyetlen újságos) zárva van. – *Todo fejhado!* – ismétli lemondóan. Kimegyek a büféből, és néhány házzal odébb egy már régen nyitva lévő bódében megveszem az újságot.

(folytatjuk)

Fordította: Szenyán Erzsébet